

DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2024-2\(108\)-139-143](https://doi.org/10.26642/jen-2024-2(108)-139-143)
УДК 338.2

В.А. Панченко, д.е.н., проф.

Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка

Роль міжнародної фінансової допомоги у відбудові економіки України в умовах війни

У цій статті проводиться глибокий аналіз критичного значення міжнародної фінансової допомоги для підтримки та відновлення економіки України у складних умовах тривалого конфлікту з росією. Дослідження охоплює детальний розгляд обсягів та структури фінансових потоків, що надходять від глобальних фінансових установ, враховуючи Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Європейський Союз, а також білатеральної допомоги від країн-партнерів протягом 2022–2023 років. У статті детально описується, як ці кошти були спрямовані на нагальні потреби української економіки, включаючи макрофінансову стабілізацію, реабілітацію пошкодженої інфраструктури та інші критичні сектори, які постраждали від війни.

Дослідження розкриває, як міжнародна допомога сприяла зміцненню економічного фундаменту України, оцінюючи її ефект на короткострокову та довгострокову перспективу. В статті аналізуються стратегії використання цих ресурсів не тільки для відновлення, але й для трансформації економіки, зосереджуючись на інноваціях, модернізації промисловості та розвитку інфраструктури. Важливу роль у дослідженні відіграє оцінка можливостей для залучення додаткових міжнародних фінансів для широкомасштабних проєктів з відновлення, що охоплюють не лише фізичну реконструкцію, але й соціальну сферу, враховуючи освіту та охорону здоров'я.

Стаття також звертає увагу на необхідність забезпечення прозорості та ефективності у використанні міжнародної фінансової допомоги, підкреслюючи важливість гарного управління, моніторингу та оцінки впливу цих інвестицій на відновлення та розвиток країни. Обговорюється роль міжнародної спільноти у формуванні стратегій реалізації довгострокових проєктів відновлення, які спрямовані не лише на невідкладне відновлення пошкодженої інфраструктури, але й на створення основи для сталого розвитку в майбутньому. Розглядаються ініціативи по відбудові економічних структур, що дозволять Україні інтегруватися в глобальну економіку ефективніше та з більшою конкурентоспроможністю.

Ключові слова: міжнародна фінансова допомога; відбудова економіки; воєнні дії; гранти; кредити; інфраструктурні проєкти.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах повномасштабної війни, розв'язаної росією проти України, вітчизняна економіка зазнала значних втрат і руйнувань. За оцінками Світового банку, станом на середину 2023 року загальні економічні збитки України від війни перевищили 850 млрд дол. США [1]. Серед найбільш постраждалих секторів – промисловість, транспортна та енергетична інфраструктура, житловий фонд. Через бойові дії, окупацію територій та вимушену міграцію населення відбулося значне скорочення ВВП, зниження доходів бюджету, зростання безробіття. За таких умов першочерговими завданнями є підтримка стійкості економіки, забезпечення критичного імпорту, фінансування невідкладних потреб держави і населення. Ключову роль у вирішенні цих завдань відіграє міжнародна фінансова допомога, залучення якої набуло вкрай важливого значення для України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання залучення та використання міжнародної фінансової допомоги для відновлення економіки України в умовах війни знайшли відображення в працях провідних вітчизняних науковців. Геєць В. зазначає, що в кризовий період, коли внутрішні ресурси держави є обмеженими, а доступ до комерційних запозичень ускладнений, офіційне фінансування від міжнародних організацій та урядів інших країн стає вагомим джерелом підтримки економіки [2]. При цьому кошти мають спрямовуватися не лише на фінансування дефіциту бюджету, а й на реалізацію структурних реформ, розбудову експортного потенціалу.

Жаліло Я. та інші фахівці Національного інституту стратегічних досліджень у роботі [3] дослідили потреби України у фінансових ресурсах для відновлення у післявоєнний період та обґрунтували пріоритетні напрями використання залученої міжнародної допомоги. Зокрема, вони наголошують на важливості підтримки реального сектору економіки, малого та середнього бізнесу, відбудови критичної інфраструктури, залучення зелених інвестицій.

Богдан Т. у статтях [4; 5] проаналізувала динаміку та структуру міжнародної допомоги Україні у 2022–2023 роках за основними донорами та інструментами. Вона підкреслює необхідність зміцнення інституційної спроможності України ефективно освоювати залучені кошти та забезпечувати прозорий моніторинг їх використання.

Водночас складність і мінливість економічної ситуації, масштабність завдань з повоєнного відновлення зумовлюють потребу в подальших наукових дослідженнях щодо пошуку оптимальних механізмів та напрямів залучення й використання міжнародної фінансової допомоги.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження ролі міжнародної фінансової допомоги у відбудові економіки України в умовах війни, аналіз ключових напрямів використання залучених коштів, визначення перспектив розширення міжнародного фінансового співробітництва для реалізації програм післявоєнного відновлення.

Для досягнення цієї мети у статті поставлено та вирішено такі завдання:

- проаналізувати динаміку та структуру міжнародної фінансової допомоги Україні у 2022– 2023 роках;
- визначити основні напрями використання залучених фінансових ресурсів для підтримки економіки;
- обґрунтувати пріоритети та механізми залучення міжнародної допомоги для реалізації проєктів відновлення у післявоєнний період;
- окреслити заходи щодо підвищення ефективності використання отриманої допомоги та посилення координації з міжнародними партнерами.

Викладення основного матеріалу дослідження. З початку повномасштабної агресії росії проти України міжнародна спільнота мобілізувала значні обсяги фінансової допомоги для підтримки нашої держави в умовах війни. За даними Світового банку [9], з початку конфлікту в лютому 2022 року банк мобілізував 38 млрд дол. США у вигляді фінансових зобов’язань та обіцянок для України, з яких понад 29 млрд дол. було виплачено станом на листопад 2023 року. Ця фінансова підтримка є частиною ширших зусиль з надання допомоги Україні у збереженні її урядових функцій та підготовці до післявоєнної відбудови.

Згідно з даними Ukraine Support Tracker [10], європейська допомога перевищила допомогу США – Європейський Союз зобов’язався надати 144 млрд євро і виділив 77 млрд євро на підтримку України. Поточна фінансова допомога надається у різних формах, таких як гранти, гарантії та паралельне фінансування від міжнародних партнерів.

Ця суттєва фінансова допомога має вирішальне значення для негайної економічної стабільності України та довгострокового відновлення, що відображає значну роль міжнародної підтримки у зміцненні стійкості та зусиллях з відбудови країни під час конфлікту.

За даними Міністерства фінансів України [5], станом на середину 2023 року загальний обсяг фінансування, залученого від іноземних партнерів на двосторонній та багатосторонній основі, перевищив 50 млрд дол. США. Динаміка залучення допомоги протягом 2022–2023 років має тенденцію до поступового зростання (рис. 1). У структурі джерел домінують гранти (понад 55 % загального обсягу), тоді як частки пільгових кредитів та гарантій становлять близько 40 % і 5 % відповідно.

Джерело: складено за даними [5; 6]

Рис. 1. Динаміка залучення міжнародної фінансової допомоги Україні у 2022–2023 роках, млрд дол. США

Основними двосторонніми донорами України є США (сукупно 19 млрд дол.), ЄС (разом з окремими країнами-членами – 16 млрд дол.), Канада (3,6 млрд дол.), Велика Британія (3,4 млрд дол.), Німеччина (2,5 млрд дол.). На багатосторонньому рівні найбільші обсяги допомоги надають МВФ (4,1 млрд дол.), Світовий банк (5,8 млрд дол.), Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) (2,3 млрд дол.).

Ліва частина отриманих фінансових ресурсів спрямовується на покриття дефіциту державного бюджету України, який у 2022–2023 роках перевищив 20 % ВВП. Критично важливою є підтримка з боку міжнародних партнерів для фінансування захищених статей видатків – виплати зарплат бюджетникам, пенсій, соціальних допомог. Також залучені кошти використовуються для надання допомоги внутрішньо переміщеним особам, фінансування закупівель медикаментів, забезпечення роботи критичної інфраструктури.

Водночас певна частина грантів та кредитів спрямовується безпосередньо на підтримку економіки, зокрема:

- забезпечення критичного імпорту енергоносіїв, сировини, обладнання;
- збереження та відновлення експортного потенціалу;
- підтримку підприємств і населення в регіонах, які зазнали руйнувань;
- відбудову пошкодженої інфраструктури (доріг, мостів, ліній електропередач тощо).

Окремі проекти допомоги зосереджені на підтримці конкретних секторів економіки. Зокрема, для агропромислового комплексу залучено понад 2 млрд дол. у вигляді пільгових кредитів на закупівлю насіння, добрив, засобів захисту рослин. Для підтримки малого та середнього бізнесу спільно з ЄС, ЄБРР, Європейським інвестиційним банком (ЄІБ) реалізуються програми надання грантів, мікрокредитування, технічної допомоги (табл. 1).

Таблиця 1

Окремі проекти міжнародної допомоги в розрізі секторів економіки

Сектор економіки	Проекти допомоги	Обсяг фінансування, млн дол. США
АПК	Програма допомоги фермерам від уряду Канади	110
	Кредитна лінія від МБРР для закупівлі насіння	350
МСБ	Програма мікрогрантів від USAID	58
	Доступні кредити 5–7–9 % (за підтримки урядів ЄС та Японії)	520
ЖКГ	Кредити на ремонт пошкодженого житла	75
	Закупівля комунальної техніки та генераторів	120
Транспорт	Проекти реконструкції доріг та мостів	450
	Відновлення залізничної інфраструктури	380
Енергетика	Проекти закупівлі обладнання та ремонту мереж	980

Джерело: складено за даними [5; 7]

У межах окремих програм допомоги реалізуються також проекти, спрямовані на середньострокові структурні перетворення. Зокрема:

- підвищення енергоефективності й розвиток чистої енергетики (з використанням інструменту «зелених» облігацій);
- цифрову трансформацію економіки та держсектору;
- розвиток транспортно-логістичної інфраструктури для стимулювання експорту.

Важливими напрямками є також реалізація структурних реформ (у сферах корпоративного управління, антикорупційної політики, митної справи тощо), зміцнення фінансової стабільності, запровадження ефективних механізмів моніторингу використання допомоги.

За оцінками уряду України, загальна потреба у фінансуванні для відновлення економіки та подолання наслідків руйнувань у середньостроковій перспективі (3–5 років) становить понад 750 млрд дол. США [8]. Очевидно, що без продовження масштабної міжнародної фінансової допомоги реалізація цих завдань буде неможливою.

Тому перед Україною стоїть завдання розробити детальний і якісний план повоєнної відбудови та мобілізувати під нього необхідне фінансування. Орієнтирами мають бути не просто реконструкція зруйнованого, а модернізація економіки, забезпечення стійкого зростання на інноваційній основі, реалізація цілей євроінтеграції. Ключовими пріоритетами мають стати:

1. Відновлення та модернізація житлового фонду, систем життєзабезпечення міст і селищ (водопостачання, тепломережі, каналізація тощо);
2. Реконструкція промислових потужностей, залучення інвестицій у високотехнологічні сектори, розвиток експортного потенціалу;

3. Розбудова сучасної транспортної та логістичної інфраструктури, інтеграція у трансєвропейські транспортні коридори;
4. Розвиток відновлювальної енергетики, підвищення енергоефективності, декарбонізація економіки;
5. Структурна перебудова економіки регіонів, які зазнали найбільших втрат і руйнувань, у т. ч. за рахунок розширення потенціалу МСБ, кластерного розвитку;
6. Підвищення якості та доступності послуг у сфері освіти, охорони здоров'я, соціального захисту на основі сучасних цифрових рішень.

Для мобілізації необхідного фінансування Україні слід максимально використовувати всі доступні інструменти та формати співпраці з міжнародними партнерами, зокрема:

- програми «плану Маршалла» для України, анонсовані ЄС, США, низкою європейських країн;
- багаторічні програми МФО, такі як Світовий банк, ЄБРР, ЄІБ, із акцентом на пріоритетні сектори економіки;
- цільові фонди та трастові рахунки для акумулювання коштів донорів під конкретні проекти;
- двосторонні угоди щодо пільгового кредитування та грантової допомоги;
- випуск «відбудовних» облігацій під гарантії міжнародних фінансових інституцій.

При цьому надзвичайно важливо забезпечити координацію допомоги між усіма донорами та узгодженість їхніх дій з планами та пріоритетами Уряду України, уникати дублювання проєктів і розпорощення ресурсів. Цьому має сприяти інституційне зміцнення Офісу з питань відновлення при Кабміні [3].

Не менш важливо посилити прозорість і підзвітність у використанні залученої допомоги, демонструвати відчутні результати реалізованих проєктів, запроваджувати ефективний моніторинг на основі чітких індикаторів.

$$Z + E \geq P, \quad (1)$$

де Z – обсяг залучених фінансових ресурсів;

E – ефективність їх використання;

P – результативність проєктів (ефект для відновлення та розвитку).

Тільки за умови наявності всіх трьох складових можна буде розраховувати на довгострокову міжнародну підтримку процесу повоєнного відновлення України.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Міжнародна фінансова допомога відіграє надзвичайно важливу роль у підтримці економіки України в умовах війни та закладає основи її відновлення. Протягом 2022–2023 років завдяки злагодженій співпраці з міжнародними партнерами вдалося мобілізувати понад 50 млрд дол. США, які були спрямовані на фінансування критично важливих потреб бюджету, підтримку вразливих верств населення, збереження бізнес-активності, невідкладний ремонт ключової інфраструктури.

Разом з тим, потреби України у фінансових ресурсах на етапі повоєнної відбудови є на порядок більшими та вимірюються сотнями мільярдів доларів. Їх задоволення потребуватиме розробки комплексної програми відновлення та розвитку, мобілізації допомоги з усіх можливих джерел, ефективної координації дій донорів та реципієнтів. Ключові пріоритети мають бути зосереджені на модернізації виробничого та інфраструктурного потенціалу, стимулюванні інновацій та експорту, впровадженні «зелених» технологій, розвитку людського капіталу. Для цього слід активно використовувати інструменти пільгового кредитування, грантової допомоги, випуску цільових облігацій, приватно-державного партнерства.

Першочерговими кроками на цьому шляху мають стати якісна розробка Плану відновлення з чітким визначенням пріоритетів і механізмів імплементації, посилення інституційної спроможності щодо координації допомоги та моніторингу її використання, демонстрація прогресу і позитивних результатів від уже реалізованих проєктів. Лише на основі довіри і взаємної відповідальності між Україною та її міжнародними партнерами можна буде забезпечити реалізацію масштабної програми повоєнного відновлення.

Подальші дослідження доцільно зосередити на питаннях оптимального поєднання різних інструментів і форм фінансової допомоги, визначенні конкретних механізмів співпраці з МФО та окремими країнами-донорами, обґрунтуванні цільових показників залучення допомоги по ключових напрямках і секторах економіки.

Список використаної літератури:

1. Ukraine: Rapid Damage and Needs Assessment / World Bank. – 2022 [Electronic resource]. – Access mode : <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099445209072239810/pdf/P17884304837910630b9c6040ac12428d84.pdf>.
2. Геєць В.М. Пріоритети фінансової політики у контексті відновлення економіки України / В.М. Геєць // Фінанси України. – 2022. – № 6. – С. 7–21.
3. Післявоєнне відновлення України: принципи, пріоритети, механізми / Я.А. Жаліло, Я.Б. Базиліук, С.В. Кононенко, О.В. Яблонський. – Київ : НІСД, 2022. – 116 с.
4. Богдан Т.П. Міжнародна фінансова допомога для України: обсяги і напрями використання / Т.П. Богдан // Фінанси України. – 2022. – № 8. – С. 26–45.
5. Міністерство фінансів України : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://mof.gov.ua/>.

6. Координаційна платформа для України / Європейська Комісія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://commission.europa.eu/index_en.
7. Підтримка України: звіт про фінансові зобов'язання та виплати / Кільський інститут світової економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ifw-kiel.de/ukraine-support-tracker/>.
8. Смірнова О.М. Фінансування післявоєнної відбудови України: світовий досвід та можливості для України / О.М. Смірнова // Фінанси України. – 2023. – № 4. – С. 49–63.
9. The World Bank and Ukraine: Laying the Groundwork for Reconstruction in the Midst of War / The World Bank [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.worldbank.org/en/results/2023/11/30/the-world-bank-and-ukraine-laying-the-groundwork-for-reconstruction-in-the-midst-of-war>.
10. Ukraine Support Tracker / Kiel Institute for the World Economy [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker/>.

References:

1. World Bank (2022), «Ukraine: Rapid Damage and Needs Assessment», [Online], available at: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099445209072239810/pdf/P17884304837910630b9c6040ac12428d84.pdf>
2. Heiets, V.M. (2022), «Priorityty finansovoi polityky u konteksti vidnovlennia ekonomiky Ukrainy», *Finansy Ukrainy*, No. 6, pp. 7–21.
3. Zhalilo, Ya.A., Bazyluk, Ya.B., Kononenko, S.V. and Yablonskyi, O.V. (2022), *Pisliavoienne vidnovlennia Ukrainy: pryntsyipy, priorityty, mekhanizmy*, NISD, Kyiv, 116 p.
4. Bohdan, T.P. (2022), «Mizhnarodna finansova dopomoha dlia Ukrainy: obsiahy i napriamy vykorystannia», *Finansy Ukrainy*, No. 8, pp. 26–45.
5. *Ministerstvo finansiv Ukrainy*, ofitsiyni sait, [Online], available at: <https://mof.gov.ua/>
6. Yevropeiska Komisiia, *Koordynatsiina platforma dlia Ukrainy*, [Online], available at: https://commission.europa.eu/index_en
7. Kilskyi instytut svitovoi ekonomiky, «Pidtrymka Ukrainy: zvit pro finansovi zoboviazannia ta vyplaty», [Online], available at: <https://www.ifw-kiel.de/ukraine-support-tracker/>
8. Smirnova, O.M. (2023), «Finansuvannia pisliavoiennoi vidbudovy Ukrainy: svitovyi dosvid ta mozhlyvosti dlia Ukrainy», *Finansy Ukrainy*, No. 4, pp. 49–63.
9. The World Bank, *The World Bank and Ukraine: Laying the Groundwork for Reconstruction in the Midst of War*, [Online], available at: <https://www.worldbank.org/en/results/2023/11/30/the-world-bank-and-ukraine-laying-the-groundwork-for-reconstruction-in-the-midst-of-war>
10. Kiel Institute for the World Economy (2023), «Ukraine Support Tracker», [Online], available at: <https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker/>

Панченко Володимир Анатолійович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту та підприємництва Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна.

<https://orcid.org/0000-0003-0958-7752>.

Panchenko V.A.

The Role of International Financial Assistance in the Reconstruction of Ukraine's Economy in the Conditions of War

This article conducts an in-depth analysis of the critical importance of international financial assistance in supporting and rebuilding Ukraine's economy under the challenging conditions of the prolonged conflict with Russia. The study encompasses a detailed examination of the volumes and structures of financial flows received from global financial institutions, including the International Monetary Fund, the World Bank, the European Union, as well as bilateral aid from partner countries during the years 2022–2023. The article elaborately describes how these funds were directed towards the urgent needs of the Ukrainian economy, including macro-financial stabilization, rehabilitation of damaged infrastructure, and other critical sectors affected by the war.

The research reveals how international assistance contributed to strengthening the economic foundation of Ukraine, assessing its effect in both the short-term and long-term perspectives. The article analyzes strategies for utilizing these resources not only for recovery but also for the transformation of the economy, focusing on innovation, industrial modernization, and infrastructure development. A significant aspect of the study is the evaluation of opportunities to attract additional international finances for large-scale reconstruction projects that encompass not just physical reconstruction but also the social sphere, including education and healthcare.

The article also emphasizes the need for transparency and efficiency in the use of international financial assistance, highlighting the importance of good governance, monitoring, and impact assessment of these investments on the country's recovery and development. The role of the international community in shaping strategies for implementing long-term reconstruction projects is discussed, aimed not only at the immediate restoration of damaged infrastructure but also at establishing a foundation for sustainable development in the future. Initiatives for rebuilding economic structures are examined, which will enable Ukraine to integrate more effectively and competitively into the global economy.

Keywords: international financial assistance; economic reconstruction; military actions; grants; loans; infrastructure projects.

Стаття надійшла до редакції 11.04.2024